SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2002

av Niklas Karlsson (S)

Ett modernt och adekvat nämndemannasystem

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka nämndemäns utbildning och villkor och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skärpa kraven på samt uppföljningen och kontrollen av nämndemän och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Nämndemannasystemet är en unik del av Sveriges rättssystem där lekmän, det vill säga personer utan juridisk utbildning, deltar i rättegångar som en del av domstolens sammansättning. Nämndemannens roll är att vara allmänhetens representant i domstolen. På så sätt inkluderas synpunkter från vanliga medborgare. Genom att tillföra olika perspektiv och erfarenheter bidrar man till mer nyanserade beslut och en mer demokratisk och diversifierad rättsprocess, vilket kan stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Folklig förankring och demokratisk insyn är en viktig del av svensk rättstillämpning. I dag tjänstgör omkring 8 100 nämndemän i Sveriges domstolar.

Riksrevisionen har i rapporten Nämndemän i domstolar – sammansättning, utbildning och kontroll (RiR 2026:24) granskat hur Domstolsverket och domstolarna arbetar för att nämndemannasystemet ska fungera som det är tänkt. Granskningen visar

att delar av systemet fungerar väl, bland annat prövningen av nämndemäns valbarhet och lämplighet samt hanteringen av arvoden och schemaläggning. Men granskningen visar också på brister som riskerar att på sikt minska förtroendet för rättsväsendet. Nästan var tredje domstol bedömer att nämndemäns uppträdande har påverkat rättens trovärdighet negativt, till exempel genom bristande uppmärksamhet under förhandlingar och partiskt uppträdande eller uttalanden i sociala medier som kan ifrågasätta deras opartiskhet.

Nominerade personer måste få insikt i hur viktigt det är att vara opolitisk och opartisk när de tar ställning och dömer. Regeringen bör därtill tydliggöra vilka krav som gäller för nämndemäns uppträdande, även utanför rättssalen och i sociala medier och se över formerna för uppföljning av nämndemännens arbete.

Utbildning och fortbildning

Nämndemän har samma ansvar för avgörandena som juristdomarna och deras röster väger lika tungt. Ändå får de i dag endast en kort introduktionsutbildning, som enligt Riksrevisionen omfattar mellan en och åtta timmar beroende på domstol och som i regel har formen av en föreläsning utan utrymme för diskussion. Utbildningen ska bland annat täcka sekretess, jäv och nämndemannens roll. Det är otillräckligt.

Det bör införas en nationellt fastställd minimilängd och ett gemensamt grundinnehåll för introduktionsutbildningen med grundläggande juridik och rättsliga principer, opartiskhet, jäv och sekretess. Därutöver bör nämndemän erbjudas återkommande fortbildning under tjänstgöringstiden.

Kontroll under hela mandatperioden

I dag kan domstolarna kontrollera nämndemän mot polisens register endast inför en ny tjänstgöringsperiod. Brott som begås under pågående mandatperiod upptäcks därför inte, om inte domstolen får kännedom om dem på annat sätt. Domstolarna har mycket begränsade möjligheter att upptäcka om nämndemän begår brott efter att de har tillträtt. Den som dömer andra måste själv uppfylla högt ställda krav på redbarhet under hela uppdraget varför domstolarnas måste ges möjlighet att löpande kontrollera nämndemän mot misstanke- och belastningsregistren.

Bättre villkor för nämndemän

För att fler, inte minst yngre och yrkesverksamma, ska kunna och vilja åta sig uppdraget behöver villkoren för nämndemän förbättras. Bättre villkor är en förutsättning för att kåren ska kunna bli mer representativ.

Nämndemannasystemet är en viktig och omistlig del i svensk rättsskipning. Därför bör det utvecklas och förbättras genom att göras mer effektivt, rättvist och förankrat i det moderna samhället för att stärka rättssäkerheten och förtroendet för rättsväsendet.

Niklas Karlsson (S)